

פתח דבר

הכרך שלפנינו הוא תוצר של פרויקט מחקר ממושך המוקדש להכנת מהדורה ביקורתית מקיפה של החומש השומרוני. הפרויקט זוכה לתמיכה נדיבה לאורך השנים מטעם הקרן הגרמנית למחקר (DFG), שבהיעדרה העבודה הרציפה הזאת בניהולי לא הייתה מתאפשרת. הודות לשיתוף הפעולה עם עמיתות המחקר אוולין בורקהרדט ורמונה פנדרין ולסיוע של קבוצת עוזרי מחקר ניתן היה לבחון ולעבד את כל המסירות ואת כל כתבי־היד העומדים בבסיס מהדורה זו. נוסף לכך, הכלים שהועמדו לרשותנו על ידי הקרן הגרמנית למחקר אפשרו לנו לרכוש צילומים של כתבי־יד שומרוניים מספריות ומאוספים ברחבי העולם, לאמת קריאות על סמך המקורות המצויים בספריות ובאוספים ולקיים שיתוף פעולה צמוד ומתמשך עם מומחים, אשר בהיעדר עצתם פרויקט מדעי זה לא היה מתממש. מעבר לתמיכה הכספית הסתייע פרויקט זה בתובנות רבות ומועילות של מומחים אלמוניים שהוזמנו על ידי הקרן הגרמנית למחקר לחוות את דעתם.

אוולין בורקהרדט ורמונה פנדרין היו אחראיות על בחינת חלק ניכר של כתבי־היד העבריים-שומרוניים בכרך הנוכחי והן ביצעו עבודה זו באופן מקצועי ומהימן. כמו כן, יישמה אוולין בורקהרדט חלק גדול מהתיקונים הנחוצים והשתתפה בהכשרת עוזרי המחקר ובהדרכתם.

מפעל זה של הקרן הגרמנית למחקר פועל משנת 2011 באוניברסיטת מרטין לותר האלה-ויטנברג, אשר תמכה בו רבות. אולם, אבני היסוד שלו הונחו במסגרת פרויקט מקדים במוסד הכנסייתי להשכלה גבוהה "בית אל" בעיר בילפלד (גרמניה) תוך שיתוף פעולה הדוק עם יוז'ף ז'נגלר ועם קבוצת עוזרי מחקר וסטודנטים בהנחייתו באקדמיה התאולוגית-רפורמית בעיר פאפא (הונגריה). ממצאים נוספים לצורכי הפרויקט היה ביכולתי לדלות בעודי מאייש שתי משרות מחקר ממושכות: האחת בין השנים 2014-2015 במרכז ללימודי יהדות מתקדמים ע"ש כ"ץ של אוניברסיטת פנסילבניה בפילדלפיה, השנייה בין השנים 2017-2018 במכון למחקר מתקדם בפרינסטון, ניו ג'רזי.

ללא תמיכת הספריות והאוספים המשמרים כיום את כתבי־היד הנחוצים של החומש השומרוני, לא הייתה מתאפשרת העבודה על מהדורה זו. יש לציין במיוחד את הגופים הבאים: ספריית הוותיקן ברומא, הספרייה הלאומית של צרפת בפריז, הספרייה הבריטית בלונדון, ספריית צ'סטר ביטי בדבלין, ספריית ג'ון ריילנדס במנצ'סטר, הספרייה הלאומית של ישראל בירושלים, הספרייה הציבורית של ניו יורק, ספריית אוניברסיטת ליידן, ספריית אוניברסיטת לייפציג, ספריית אוניברסיטת קמברידג', הספרייה הלאומית הרוסית בסנקט פטרסבורג וכן אוסף כתבי־היד של עדת השומרונים בעיר שכם.

מומחים רבים ייעצו וסייעו לפרויקט, ובייחוד משה פלורנטין (אוניברסיטת תל אביב), נועם מזרחי (אוניברסיטת תל אביב), אדריאן שנקר (אוניברסיטת פרייבורג), מיכאל סגל (האוניברסיטה העברית), חסיב שחאדה (אוניברסיטת הלסינקי), אברהם טל (אוניברסיטת תל אביב), עמנואל טוב (האוניברסיטה העברית) ובנימים צדקה (חולון ושכם-קריית לוז). יו ג. מ. ויליאמסון (אוניברסיטת אוקספורד) ביקר את התצורה הראשונית של מהדורה זו במסגרת הרצאתו בכנס של החברה הבינלאומית לחקר המקרא (IOSOT) במינכן בשנת 2013. ביקורת זו הייתה לנו לעזר רב.

התמיכה הממושכת, הידע המעמיק והביקורת החברית, המאתגרת והתובענית של עמיתי, אוולין בורקהרדט, ארנסט-יואכים ושקה, פרנק אוברשר, ינס קוטיאטקו-ריב ובנימין צימר וכן תרבות הדיון האקדמית, המעודדת ומעוררת ההשראה, המאפיינת את עבודתנו היומיומית במכון למקרא באוניברסיטת מרטין לותר האלה-ויטנברג מהווים עבורי חווית אושר, שעליה אני אסיר תודה; מה גם שהינם ועודם נשארים בעלי משמעות מקצועית רבה עבור הפרויקט הנוכחי.

אלינה טרשין, בעצמה מומחית לארמית השומרונית, סייעה בעצתה במהלך עבודתה במכוןנו ומעבר לה. נוסף על כך היא תרגמה לעברית את פתח הדבר ואת המבוא לכרך זה. את המבוא העברי ערך נועם מזרחי ואת פתח הדבר עודד אסנר (תל אביב). את המבוא האנגלי ערך מט צ'למרס (פילדלפיה). את פתח הדבר ואת המבוא הגיהו עדי אמסטרדם (תל אביב), עודד אסנר, אוולין בורקהרדט ובנימין צימר.

המהדורה הופקה באמצעות תוכנת המחשב "Classical Text Editor". יוצרה, שטפן האגל (האקדמיה האוסטרית למדעים, וינה), סיפק תמיכה טכנית בנדיבות לאורך שנות עבודתנו. את הגופנים העבריים המשמשים במהדורה זו יצרו במיוחד המעצבים הגרפיים נדב עזרא (ראשון לציון) וראלף הנקוק (לונדון). את הרעיון הראשוני לכך קיבלתי מנועם מזרחי.

עובדי הוצאת הספרים דה גרויטר טיפלו באופן מהימן בהיבטים הטכניים הכרוכים בהכנת מהדורה זו. ברצוני לציין במיוחד את שיתוף הפעולה הנפלא עם סופי וגנהופר, עם אלברכט דענרט ועם פלוריאן רופנשטיין.

אשתי, דורותיא מ' זלצר, ליוותה את התהוות מהדורה זו החל מצעדיה הראשונים, לא רק בתור חברה לחיים אלא גם בתור מומחית שממנה למדתי רבות, ובפרט בתחום המתודולוגיה.

ההדרת טקסט זר בדומה לזה שלפנינו מובילה באופן עקיב ובלתי נמנע לשאלות יסוד באשר ליחס לטקסטים, לספרים, ליצירות ספרותיות, לזר ולמוכר. שאלות אלה העסיקו, אתגרו והטרידו אותי. הנני אסיר תודה מעומק לבי להוריי על כך שלנושאים אלה היה תמיד תפקיד מרכזי בשיחותינו מראשית זכרונותיי ועד היום.

במהלך עבודתי הממושכת על מהדורה זו ואף קודם לכן יכולתי לשוב ולהתארח אצל השומרונים בחולון ובהר גריזים, לשאולם שאלות, להאזין להם וללמוד מהם. מבין אותם רבים שתמכו בי לאורך השנים וממשיכים לתמוך בי, פתחו עבורי את ארונות ספריהם, ענו על אין-ספור שאלות, הקריאו טקסטים והסבירו אותם, הזמינו אותי לארוחה או לכוסית ערק ביתי שומרוני משובח, ברצוני לציין במיוחד את זבולן אלטיף (שכם-קריית לווה), את בנימין צדקה וכן את הכהן הגדול אהרון בן חסדה בן יעקב ז"ל (הכהן הגדול השומרוני בשנים 2010-2013). אנשים אלה קשורים באופן הדוק במיוחד לכרך שלפנינו. להם ולעדת השומרונים כולה נתונות הוקרתי ותודתי:

זאת היא התורה	אֵלֶּיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
שנתת לבני	אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
ישראל, שיהיו	אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
קוראים בה ואומרים:	אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
תשבחה למלך הגדול,	אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
שכך האיר לעברים בספרם	אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ
וכולם אור.	אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ

(מרקה כ"ד*)

פרינסטון, 26 במרץ 2018

שטפן שורש

* הטקסט המלא של פיוט זה מאת מרקה (פייטן שומרוני זה חי במאה הרביעית לסה"נ) מצוי אצל קאוּלִי (The Samaritan Liturgy 1, Oxford 1909, עמ' 58-59); וכן אצל ד' בן-חיים (עברית וארמית נוסח שומרון, כרך ג, ספר ב: קול רינה ותפילה, ירושלים תשכ"ז, עמ' 256-258) בליווי הערות ותרגום לעברית. הבית מופיע כאן בגרסת כתב-היד שנכתב בשנת 1776 על ידי הסופר סלמה בן סורור אל-צבחי, המצוי כיום בספרייתו של זבולן אלטיף.